

PREGĂTIREA PROFESIONALĂ A POTENȚIALULUI UMAN ȘI ECHITABILITATE DE GEN PE PIAȚA MUNCII

Mariana BUCIUCEANU-VRABIE, doctor în sociologie,
Centrul de Cercetări Demografice,
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM

Publicat în: **Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice**. Chișinău, 2014, nr.1, p.111-121

Summary

The professional training of human resources and gender equity on the labor market

The article presents a comparative analysis on the equitability of the professional training of women and their opportunities in the labor market compared to men.

Educational attainment is an important indicator of the qualitative development of the nation. Besides, it represents one of the three components that are used in calculating Human Development Index (HDI). In 2012, Moldova ranked on 113 of 186 countries in the world included in the classification, but reported on Gender Development Index she lost 18 positions of HDI ranking. In recent years, the Republic of Moldova recorded a steady decline in the Gender Gap Index, which is determined mainly by losses in economic participation and political empowerment of women. Among people with higher education in our country, women are over 56% and among those with specialized secondary education, about 64%. This is a huge potential for human development and personal development of women as a social group. Meanwhile, women's educational resources aren't use to maximum efficiency.

Studiile din domeniu demonstrează că nu există nici o strategie eficientă de dezvoltare în care femeile nu ar juca un rol central. Integrarea socială completă a femeilor aduce beneficii imediate: familiile sunt mai sănătoase și mai bine alimentate; veniturile, economiile și reinvestirile lor sunt în creștere. În această ordine de idei, ceea ce este benefic familiei este benefic pentru comunitate ulterior pentru toată țara.

Republica Moldova rămâne a fi una din țările cele mai puțin dezvoltate din regiunea Europei și Comunitatea Statelor Independente, plasându-se, alături de Turkmenistan Uzbekistan, Kârgâzstan și Tadjikistan, în categoria țărilor cu nivel mediu de dezvoltare. De-a lungul ultimelor două decenii, valoarea Indicelui Dezvoltării Umane al țării (IDU) s-a menținut relativ constant, cu o scădere evidentă către anul 2000, de la 0,65 înregistrat în 1990 la 0,59, și restabilire a valorii în următorii ani. În anul 2012, conform estimărilor internaționale¹, acesta constituia 0,66, plasându-se sub nivelurile atinse de țările vecine – Ucraina (0,74) și România (0,79), dar și a mediilor pentru țările CSI (0,76) și a țărilor Europei (0,69) (Fig.1). În anul 2012, Republica Moldova se plasa pe locul 113 din 186 de țări ale lumii incluse în clasament. Menționăm că, spre deosebire de țara noastră, statele din regiune au cunoscut o ascensiune mai pronunțată a Indicelui Dezvoltării Umane în intervalul anilor 1980-2012.

¹ Human Development Report 2013 The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. UNDP, 2013.

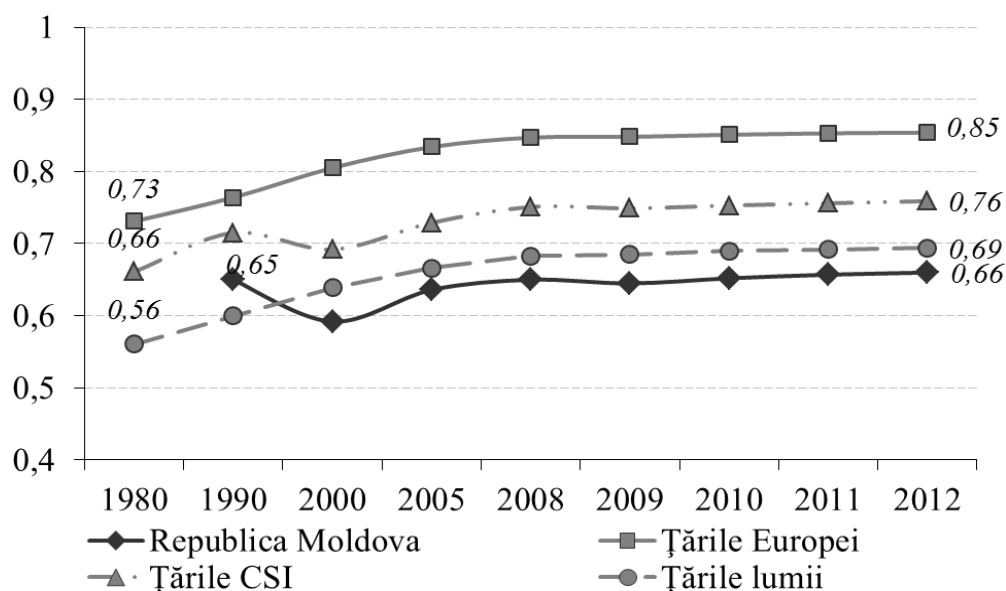

Fig.1. Indicele dezvoltării umane: trendul 1980-2012

Sursa: <http://hdr.undp.org>

Prejudecățile împotriva femeilor în sensul posibilităților economice, sociale și politice ale acestora influențează negativ și situația generală a dezvoltării umane. Reflectat în bază de gen IDU în Republica Moldova este și mai jos, atingând nivelul de 0,58 în 2012, în raport cu nivelul indicat pentru întreaga populație (0,66) [1]. Decalajul reflectă pierderea în dezvoltarea umană în funcție de diferențele dintre statutul bărbaților și cel al femeilor. Cu cât este mai mare diferența între sexe în dezvoltarea umană, cu atât este mai mic Indicele Dezvoltării de Gen (IDG) al unei țări, în comparație cu IDU. Astfel, raportat la Indicele Dezvoltării de Gen, Moldova pierde circa 12% în IDU și 18 poziții în clasamentul țărilor.

Tabelul 1. Indicele Decalajului de Gen (Gender Gap Index GGI)² în anii 2006-2013

Gender Gap Index (GGI)	Total		Participarea economică		Nivelul educațional		Sănătatea și supraviețuirea		Emanciparea politică	
	Locul (L)	Valoarea (V)	L	V	L	V	L	V	L	V
GGI 2013 (din 136 țări)	52	0,704	32	0,741	74	0,991	34	0,979	87	0,104
GGI 2012 (din 135 țări)	45	0,710	21	0,761	42	0,996	34	0,979	85	0,104
GGI 2011 (din 135 țări)	39	0,708	14	0,764	64	0,991	1	0,980	88	0,099
GGI 2010 (din 134 țări)	34	0,716	10	0,771	66	0,990	1	0,980	69	0,124
GGI 2009 (din 134 țări)	36	0,710	26	0,732	63	0,993	41	0,979	64	0,137
GGI 2008 (din 130 țări)	20	0,724	2	0,802	35	0,998	38	0,979	68	0,118
GGI 2007 (din 128 țări)	21	0,717	5	0,778	41	0,994	37	0,979	56	0,117
GGI 2006 (din 115 țări)	17	0,713	2	0,760	37	0,994	1	0,980	50	0,117

Sursa: The Global Gender Gap Report 2013.

Trebuie să menționăm că în ultimii ani Republica Moldova înregistrează o diminuare constantă a Indicelui Decalajului de Gen (GGI), fapt determinat în special de pierderile în participarea economică și emanciparea politică a femeilor (Tabelul 1). Astfel, acest indice a

² GGI (Gender Gap Index) - un indice standard ce stabilește pentru fiecare țară diferența de gen raportată la domeniul economic, politic, educație și sănătate, oferind un clasament al țărilor care să permită o comparație eficientă între regiuni.

oscilat de la cea mai înaltă valoare (0,724) înregistrată în anul 2008 la cea mai mică (0,704) în anul 2013.

Studiile³ arată că diferențele de gen în Republica Moldova sunt prezente în toate cele trei dimensiuni majore de dezvoltare, cele mai mari discrepanțe fiind înregistrate în speranța de viață la naștere (74,99 ani pentru femei și 67,24 ani pentru bărbați în 2012), rata brută de înmatriculare în învățământ de toate nivelurile (70% pentru femei și 66,3% pentru bărbați în 2013) și PIB-ul pe cap de locuitor (2748 dolari la PPC pentru femei și 4174 dolari la PPC pentru bărbați).

Tabelul 2. Unii subindicatori ai Indicelui Decalajului de Gen (GGI) în Republica Moldova, anul 2013

	Poziția RM (în clasamentul a 136 țări)	Valoarea medie a indicatorului	Femei	Bărbați	Raportul dintre Femei/Bărbați*
Participarea pe piața muncii	23	0,68	44	49	0,91
Egalitatea între salarii pentru o muncă similară	58	0,64			0,67
Valoarea venitului estimat per persoană (PPP US \$)	43	0,53	2748	4174	0,66
Legislatori, înalți funcționari și manageri	26	0,26	36	64	0,57
Lucrători profesionali și tehnici	1	0,64	68	32	2,16
Rata alfabetizării	63	0,87	98	100	0,99
Gradul de cuprindere în educația primară	97	0,92	87	88	0,98
Gradul de cuprindere în educația secundară	1	0,60	78	77	1,02
Gradul de cuprindere în educația terțiară	1	0,87	45	34	1,35
Emanciparea politică	87	0,21			
Femei în parlament	67	0,24	20	80	0,25
Femei pe poziția de ministru	118	0,19	6	94	0,06

*potrivit scalei de la 0 la 1, unde 0,00 = inegalitate, iar 1,00 = egalitate
Sursa: The Global Gender Gap Report 2013.

Nivelul de studii constituie un important indicator al dezvoltării calitative a populației unei țări. De altfel, acesta reprezintă unul din cele trei componente utilizate de către ONU în calcularea Indicelui Dezvoltării Umane (IDU). Un prim indicator ce reflectă nivelul de studii al populației este gradul de alfabetizare al acesteia.

Alfabetizarea femeilor a devenit un obiectiv din ce în ce mai important al agendelor politice din ultimul deceniu odată cu Forumul Mondial pentru Educație din Dakar (aprilie 2000),

³ Raportul Național de Dezvoltare Umană. Republica Moldova de la Excluziunea Socială spre o Dezvoltare Umană Incluzivă. Chișinău, 2011, p.19-25.

în cadrul căruia guvernele au stabilit ca obiectiv reducerea analfabetismului în rândul adulților la jumătate până în 2015. Deceniul ONU pentru Alfabetizare (2003-2012) a oferit un impuls suplimentar pentru reducerea analfabetismului, inclusiv în rândul femeilor. În ciuda progresului, problema analfabetismului continuă să afecteze milioane de persoane, în special femei și fete. Statisticile internaționale indică că în lume, în prezent, femeile reprezintă două treimi din populația analfabetă, estimată la 774 milioane de adulți [2, p.70-75].

Republica Moldova se afla pe poziția 63 din 135 de țări după rata alfabetizării (99%) în clasamentul mondial înregistrat în anul 2013 [3]. Totuși, conform surselor de specialitate, comparațiile la nivel global trebuie făcute cu precauție, având în vedere că metodologiile de calculare a acestui indice diferă de la o țară la alta. Nivelul ridicat de știință de carte în rândul adulților dintr-o țară poate fi considerat și un rezultat al politicilor educaționale din perioada anterioară, fără a fi direct legat de politicile actuale de învățământ. În raport cu țările din regiune [4], Moldova este depășită după rata de alfabetizare de către țările ex-sovietice, dar se află în fața unor state din Uniunea Europeană precum Bulgaria și România.

Modificări esențiale în structura nivelului de instruire și gradul de alfabetizare al populației în vârstă de 15 ani și peste în țara noastră se evidențiază în urma rezultatelor Recensământului din 2004. Astfel, conform datelor recensămintelor din ultimele cinci decenii, numărul persoanelor cu nivelul de instruire superior și general (secundar și obligatoriu) a crescut considerabil, reprezentând 86,6% din totalul persoanelor în vârstă de 15 ani și peste în 2004, față de 28,6% în 1959. La Recensământul din 2004, persoanele cu nivelul de instruire primar dețineau 10,1% și cei fără studii primare - 2,2%, în comparație cu 30,4% și 41% înregistrate la Recensământul din 1959 (*Fig.2*).

Creșterea ratei de alfabetizare în intervalul anilor 1990-2013 (de la 96,4% la 99%) a fost rezultatul unor schimbări demografice ce nu au legătură directă cu accesul la educația primară. A fost observată o descreștere continuă a cotei populației fără studii în totalul populației în vârstă peste 65 de ani (de la 14,7% în 1999 până la 5,7% în 2008), în timp ce același indicator pentru populația cu vârsta cuprinsă între 25-64 ani a scăzut nesemnificativ (de la 0,4% la 0,3%). Prin urmare, majorarea ratei de alfabetizare este rezultatul reducerii numerice a generațiilor puțin numeroase care s-au născut înaintea perioadei sovietice, când educația primară nu era obligatorie și foarte mulți copii nu obțineau cel puțin studii primare.

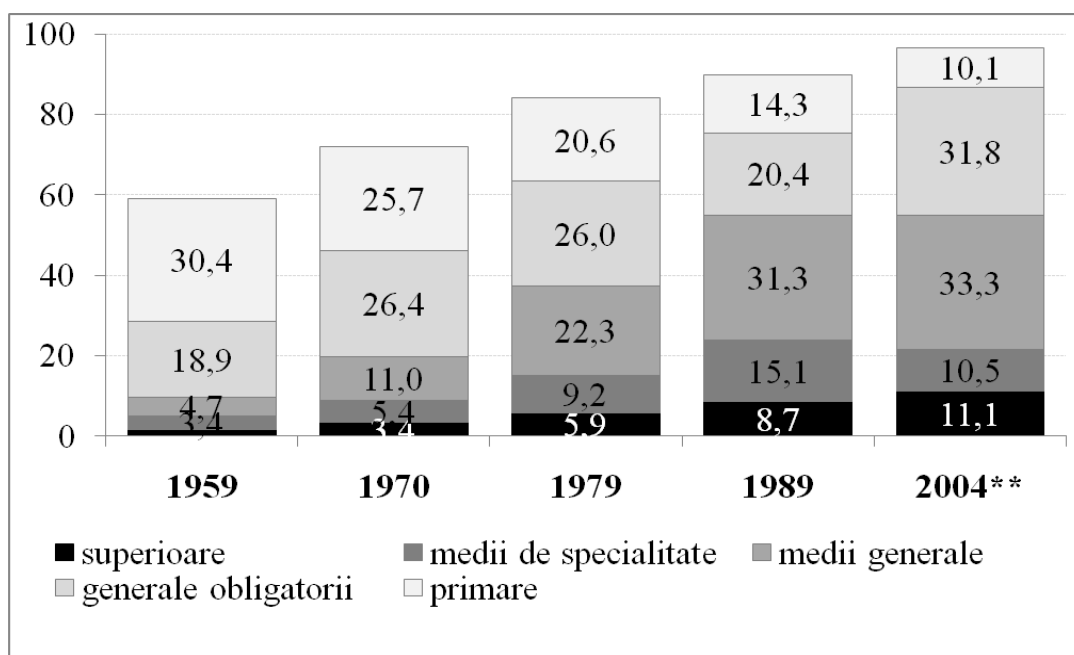

Fig.2. Populația (în vârstă de 15 ani și peste) după nivel de instruire, recensămintele din anii 1959, 1970, 1979, 1989, 2004 (în %)

Sursa: calculat în baza datelor preluate din recensămintele populației din anii 1959, 1970, 1979, 1989, 2004.

** fără populația raioanelor de Est și a mun. Bender.

Notă: Diferența de 100% prezintă populația analfabetă și cei care nu au declarat

Raportat la mediul de reședință, numărul neștiutorilor de carte a scăzut cu 1,3% în orașe și cu 3,9% în sate. Indiferent de mediul de reședință însă, femeii analfabete sunt de 4 ori mai multe decât bărbații analfabeți (Fig.3). Conform statisticii curente în anul 2013 rata alfabetizării constituie practic 100% pentru bărbați, și 98%, pentru femei, prezentând oscilații modeste spre creștere față de situația din anul 2004.

Potrivit ultimului Recensământ (2004), se atestă că în mediul urban ponderea persoanelor (în vârstă de 15 ani și peste) care au cel puțin nivel general de studii (93,9%) depășește cu 12,2% valoarea înregistrată pentru populația din mediul rural (81,7%). Asemenea discrepanțe se evidențiază și între sexe. Bărbații și femeile din urbe aveau nivel superior și general de instruire cu 9,3% și respectiv 15,1% mai mult decât bărbații și femeile din sate. Analiza retrospectivă evidențiază că în anul 1989 decalajele erau mult mai mari: la nivel de mediu de reședință - de 24,9% în favoarea mediului urban (21,6% în cazul bărbaților și 27,6% în cazul femeilor).

În intervalul ultimelor trei recensăminte, dinamica performanțelor în educație a femeilor este mai intensă în raport cu cea a bărbaților (Fig.3). În acești ani, numărul femeilor cu nivel înalt al studiilor (superioare și medii speciale) la 1000 persoane este în ascensiune constantă, la ultimul Recensământ (2004) femeile înregistrând performanțe semnificative, depășind cu 6,3% bărbații cu același nivel de instruire.

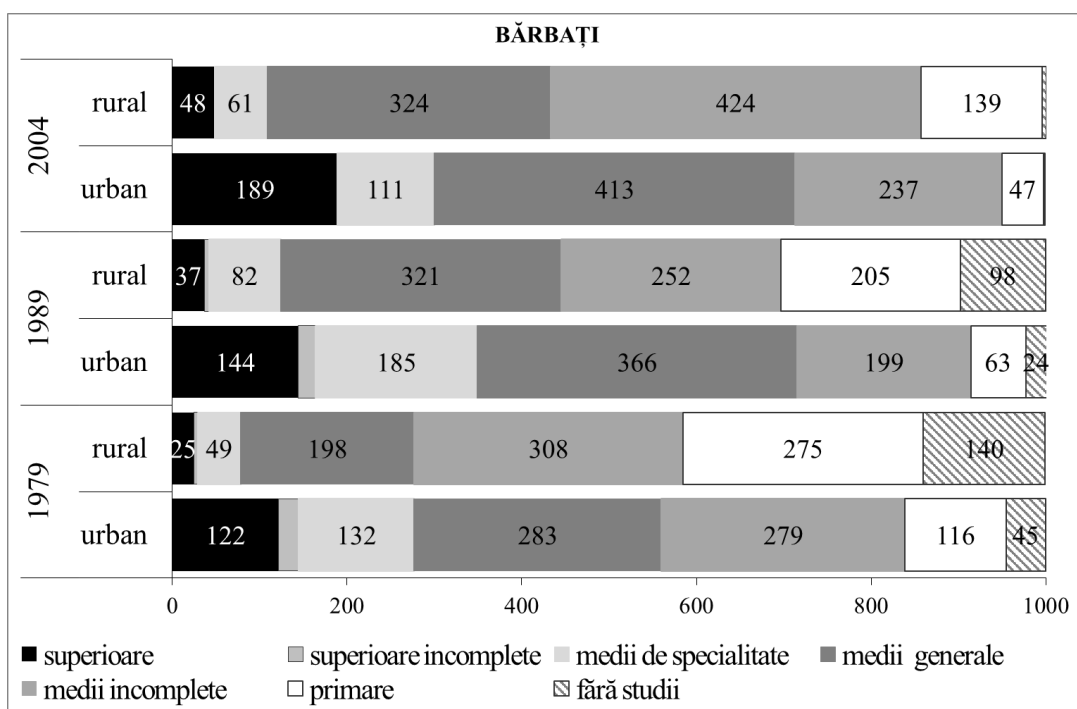
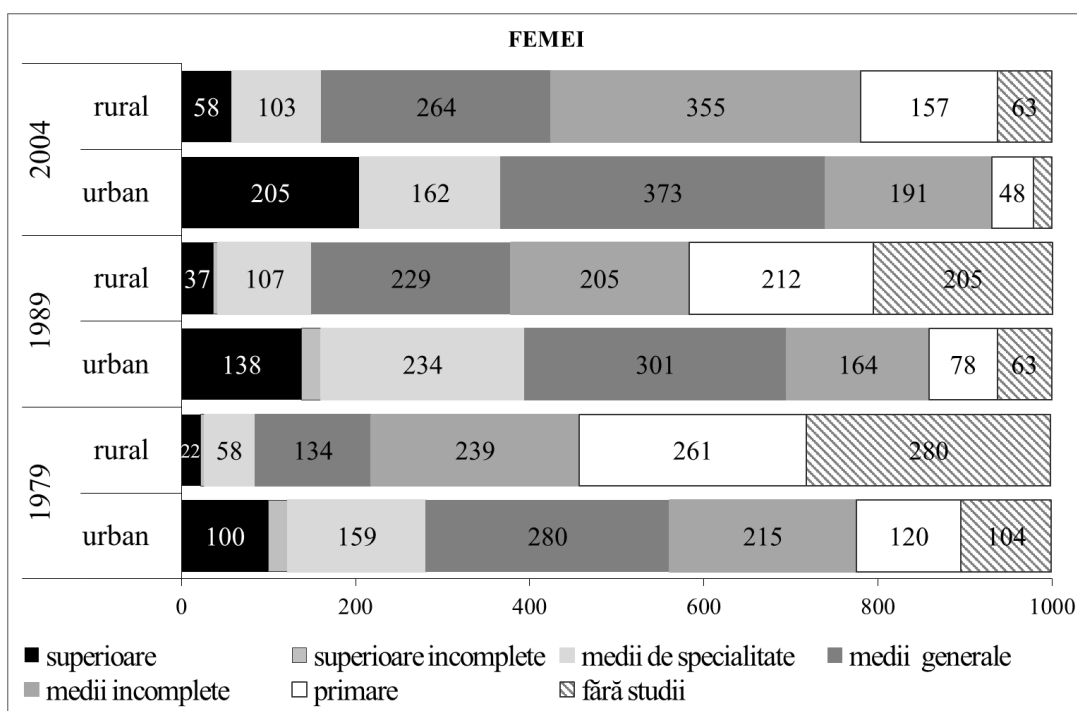

Fig.3. Populația după nivelul de instruire la 1000 persoane în vârstă de 15 ani și peste, repartizare pe sexe și medii

Sursa: calculat în baza datelor preluate din recensămintele populației din anii 1979, 1989, 2004. Pentru anul 2004 fără populația raioanelor de Est și a mun. Bender.

Asistăm la o creștere vădită a importanței capitalului uman, în majoritatea țărilor dezvoltate constituind 70-80% din bogăția națională, ceea ce condiționează dezvoltarea intensă și accelerată a învățământului atât pentru generația tânără, cât și pentru cea adultă. Drepturile egale la studii pentru bărbați și femei sunt întărite prin Constituția Republicii Moldova și alte acte legislative, statul angajându-se să ofere oportunități egale fiecărui cetățean, indiferent de sex, de a

obține studii superioare. Potrivit raportului global de monitorizare a educației UNESCO [2], Republica Moldova intră în categoria țărilor cu un indice al educației înalt (0,959) și a depășit majoritatea țărilor din zonă la acest capitol. Țara noastră se plasează pe locul 56 din cele 128 de țări evaluate privind *indicele educației*⁴.

În Republica Moldova, femeile reprezintă mai mult de jumătate din totalul populației (circa 52%), având în medie un nivel mai superior de educație decât bărbații. Potrivit datelor Recensământului din 2004, între persoanele cu studii superioare femeile reprezintă peste 56%, iar a celor cu studii medii de specialitate – circa 64%. În intervalul ultimului deceniu, tendința de creștere a nivelului de pregătire în rândul femeilor a continuat cu aceeași intensitate superioară bărbaților (Fig.4). Valorile înregistrate pentru anul 2012 privind nivelul superior de instruire a femeilor (22,1%) depășesc semnificativ performanțele educative ale bărbaților la acest nivel (17,8%).

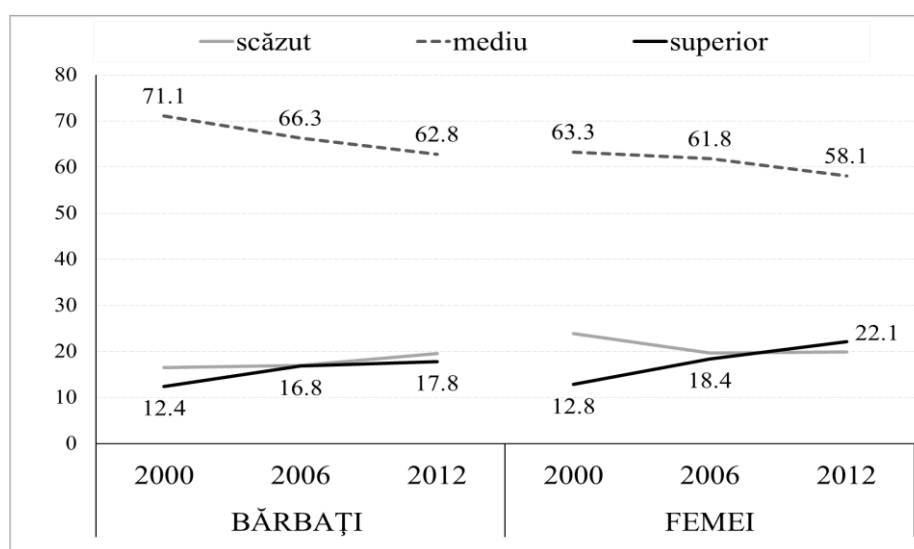

Fig.4. Nivelul de instruire al persoanelor adulte*, 2000-2012

*Structura populației de 25-64 ani după nivelul de educație absolvit: *scăzut* (gimnazial, primar, fără școală primară); *mediu* (liceal, mediu general, secundar profesional, mediu de specialitate); *superior* (universitar, postuniversitar).
Sursa: Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj. BNS, Chișinău, 2013.

În ceea ce privește accesul egal la educație, se poate observa că rata de înmatriculare a femeilor în învățământ de toate nivelurile (71,3%) este mai mare decât cea a bărbaților (66,5%). Inclusiv și ceilalți indicatori ai educației, precum gradul de instruire al tinerilor, dar și participarea la educația permanentă a adulților, sunt superioare în cazul femeilor (80,8% și respectiv 1,19%) comparativ cu bărbații (70,6% și 0,85%). Desigur, această diferență se explică, într-o oarecare măsură, prin rata mai mare a femeilor angajate în sectoare, care necesită investiții în capital uman – învățământ, cultură, sănătate etc. – comparativ cu bărbații, care tind mai des să obțină locuri de muncă, care solicită un nivel redus de abilități, dar sunt mai bine plătite.

⁴ *Indicele educației* cuprinde rata de instituționalizare a copiilor în școlile primare, rata de alfabetizare a adulților și rata de supraviețuire a copiilor până la cinci ani.

Astfel, este evident că femeile constituie un potențial enorm de dezvoltare umană, precum și dezvoltare personală ca un grup social. Or, studiile realizate la nivel global unanim arată că există o corelare foarte puternică între statutul educativ al femeilor și toți indicatorii sociali. Atât în țările dezvoltate, cât și în regiunile în curs de dezvoltare participarea totală a femeilor în domeniile vieții active constituie o garanție de creștere durabilă și echilibru social. Pe lângă beneficiile ce se reflectă asupra familiei, creșterii și educării copiilor, femeile instruite participă mai intens decât celelalte la activități economice și au perspective sporite.

Studiile sunt de fapt singura posibilitate pentru femei de a-și ridica competitivitatea pe piața muncii. Totodată, resursele educaționale ale femeilor în țara noastră nu sunt utilizate la maximă eficiență. În realizarea potențialului uman, femeile deseori se confruntă cu multe bariere, alimentate de diverse motive. Pe lângă diferențele de gen atestate la capitolul participării în procesul decizional, femeile sunt vădit dezavantajate și pe piața muncii. De altfel, rata de ocupare a femeilor (36,5% în anul 2013) înregistrează, în mod constant, valori inferioare în comparație cu bărbații (circa 41%), fapt ce denotă că în Republica Moldova femeia se află încă în tranziție de la bucatărie și educația copiilor la statutul de participant la viața publică și partener în luarea deciziilor. Această tranziție, prelungindu-se prea mult, prejudiciază șansele femeilor de a avea o salarizare egală cu cea a bărbaților sau locuri de muncă ce le-ar permite să îmbine cariera cu grijile casnice. Chiar și cu nivel superior de studii, femeile au un salariu mediu lunar, în medie, mai mic cu circa 13% (sau cu peste 470 lei) decât salariul bărbaților (*Tabelul 3*). Raportat la activități economice, discrepanța salarială este evidentă în majoritatea acestora, oscilând de la 4% în învățământ până la circa 26% în activități financiare.

Tabelul 3. Ponderea femeilor în totalul salariaților și diferența de salarizare, inclusiv după domeniul de activitate, anul 2013

	ponderea femeilor în totalul salariaților (%)	diferența de salarizare a femeilor din salariul bărbaților (%)
Activități economice - total	53.6	-12.9
Sănătate și asistență socială	80.6	-8.6
Învățământ	75.9	-4.0
Hoteluri și restaurante	70.1	-4.9
Activități financiare	64.6	-25.5
Alte activități de servicii	55.3	-22.8
Comerț; serv.de reparație	52.1	-14.2
Industrie	48.3	-15.3
Tranzacții imobiliare	44.1	-7.9
Administrație publică	42.1	-15.0
Transporturi și comunicații	32.0	2.4
Agricultură, econ.vânat.și silvicult.	31.5	-12.6
Construcții	16.3	-14.3
Pescuit, piscicultură	15.5	31.1

Sursa: calculat în baza Băncii de date BNS, www.statistica.md

În pofida calificării profesionale mai înalte în rândul ocupațiilor pe piața muncii (femeile constituind 2/3 atât în rândul specialiștilor cu nivel superior, cât și cu nivel mediu de calificare⁵), aproape toate se confruntă cu efectul „capacului de sticlă”. Statistic se atestă că, în rândul conducătorilor de toate nivelurile bărbații dețin ponderi superioare (56%), diferențele în aspect de gen fiind și mai pronunțate în cazul primilor conducători⁶ de unități economico-sociale (75% bărbați și 25% femei). Desigur, cadrul legal-normativ național stipulează prevederi de asigurare a unei plăți egale pentru o muncă de valoare egală, cu toate acestea, în clasamentul internațional al Indicelui Decalajului de Gen (GGI) țara noastră ocupă a 58-a poziție (Tabelul 2) în ce privește *egalitatea între salarii pentru o muncă similară*, cu o valoare ce nu depășește 67%, în defavoarea femeilor.

Însăși structura de gen a treptei superioare de învățământ reproduce și segregarea de gen pe piața muncii. Femeile, de regulă, sunt supra-reprezentate în funcții mai joase și mai puțin plătite, atât în sectoarele bugetare, cât și alte sectoare ale pieței muncii mai puțin prestigioase, fenomen ce poate fi determinat ca discriminare instituțională de gen.

Studiile transnaționale atestă, contribuția femeilor la activitatea economică, creșterea economică și bunăstarea este mult sub potențialul său și cu profunde consecințe macroeconomice. În ciuda progreselor din ultimele decenii, piața forței de muncă din țară, dar și din multe alte țări, rămâne divizată de-a lungul hotarelor de gen, iar ascensiunea către egalitatea de gen pare să fi stagnat. Distorsiunile și discriminarea latentă din câmpul muncii, alimentată prioritar de stereotipuri, restrânge opțiunile femeilor pentru o muncă bine plătită, iar reprezentarea femeilor în funcții de conducere și a spiritului antreprenorial rămâne scăzut.

Referințe:

1. <https://data.undp.org/dataset/Table-4-Gender-Inequality-Index/pq34-nwq7>
2. Teaching and learning: achieving quality for all. EFA Global Monitoring Report 2013/4. UNESCO, 2014.
3. The Global Gender Gap Report 2013. World Economic Forum, Geneva 2013. The Global Gender Gap Report 2013. World Economic Forum, Geneva 2013.
4. <http://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?page=4>
5. Barro R.J and J.-W.Lee. Population with at least secondary education, female/male ratio. In: A New Data Set of Educational Attainment in the World, 1950-2010. NBER Working Paper No. 15902.
6. Равные права и равные возможности женщин и мужчин в сфере высшего образования. Гендерное образование в России. Сборник материалов / Составители Е.А.Баллаева, О.А.Воронина, Л.Г.Луныкова. — М.: МАКС Пресс, 2008. — 250 с.

⁵ În conformitate cu Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova (CORM).

⁶ Conform CORM, grupa majoră 1: conducătorii unităților economico-sociale și ai subdiviziunilor lor structurale (secții, direcții etc.)